

Vad är en dyngbagge för något?

Knubbiga kryp med framben som grävskopor

De skalbaggar som kallas dyngbaggar hör till bladhorningarna, och känns igen på att:

- Kroppen är knubbig och kullrig.
- Antennerna (fram till på huvudet) är försedda med en klubba som kan spridas ut som en solfjäder.
- Frambenen fungerar som ”grävskopor” med breda, platta taggar längs kanterna.
- Käkarna är små och syns knappt (utom hos tordyvlarna).

Sällskapliga, men med dåligt bordsskick

Både dyngbaggarna och deras larver lever i dyngan och äter den. Skillnaden är att:

- Den vuxna baggen kan bara äta flytande föda, och gillar därför bara färska mockor.
- Larven har kraftiga käkar, och kan därför äta av dyngan även när mockan blivit gammal och torr.
- Baggen kan flyga till en ny mocka när den gamla blir för torr eller trängseln blir för stor.
- Larven är fång i den mocka där den kläcks, och måste överleva där i konkurrens med andra insekter.

De flesta dyngbaggar lägger sina ägg direkt i mockan, men månhornsbaggen, tordyvlarna, hornnyvlarna och dvärgdyvlarna gräver gångar i marken och lägger upp ett förråd av dynga åt larverna. Hanen och honan hjälps ofta åt med att gräva gången. Larvutvecklingen kan ta allt ifrån några veckor för de små dyngbaggarna till ett helt år för de stora tordyvlarna.

Varför finns det så många olika dyngbaggar?

I Sverige finns ungefär 60 arter av dyngbaggar, men man hittar inte alla tillsammans i en mocka.

- Några lever bara i skog, andra i öppna hagar.
- Några föredrar dynga från ett visst slags djur, t.ex. häst eller får.
- Några finns bara där marken är torr och sandig.
- Några vill att dyngan ligger direkt på bar jord, och trivs därför inte i betesmarker med för tät och tjockt gräs.
- Några kräver mycket värme och trivs därför bara i soliga, vindskyddade hagar.

Förutom att dyngbaggarna föredrar olika sorters beteshagar och mockor i olika lägen, kan de också dela upp mockan mellan sig, så att vissa arter håller till nära skorpan, andra nära marken. Dessutom är det stor skillnad mellan årstiderna. Från tidig vår till sen höst avlöser olika dyngbaggar varandra i mockorna.

Sänker man ner en mocka i en hink med vatten flyter djuren snart upp till ytan.

Hur hittar man dyngbaggar?

Ett enkelt sätt är att peta sönder dyngan med en planterspade eller en pinne. Vill man få ännu bättre koll på vad som finns så kan man sänka ner en halv mocka i en hink med vatten och vänta några minuter. Man blir ofta överraskad över hur många djur som flyter upp!

Hjältarna i hagen

Djuren i dyngan gör mer nytta än man kanske tror...

- Småkrypen i dyngan omvandlar den till näring för växterna i hagen.
- Krypen är viktiga som föda för starar, sädesärlor, fladdermöss och många andra.

Utan småkrypen i dyngan så fungerar inte betesmarken. När man började med boskapsskötsel i Australien fanns det inte några dyngbaggar som klarade av ko- och färdynga (de inhemska dyngbaggarna åt bara kängurudynga). Mockor som blev liggande gav upphov till en flugplåga, och till sist var man tvungen att plantera in dyngbaggar från andra länder för att rädda situationen.

Dyngbaggarna har det svårt!

Varför minskar dyngbaggarna?

Många dyngbaggar har idag blivit sällsynta. Flera av våra arter har försvunnit helt. Skälen är flera:

- Vi har mycket mindre betesmark än förr.
- Många små gårdar har ersatts av få stora vilket ger mindre variation och större avstånd mellan hagar.
- Torra, magra betesmarker läggs ner – de ger låg avkastning för bonden men är den bästa miljön för många dyngbaggar.

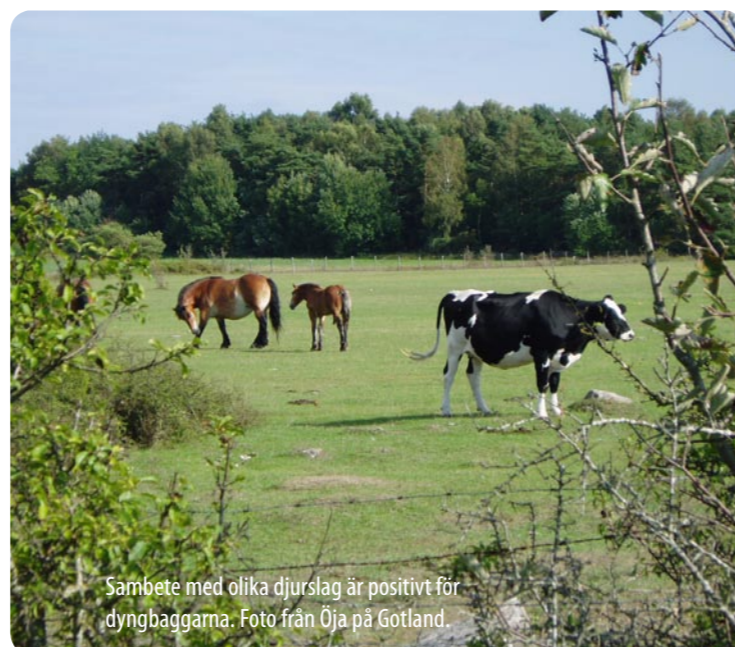

Ett skäl till att många dyngbaggar har blivit sällsynta är att magra torra betesmarker blivit en bristvara i dagens Sverige. Foto från Sundre på Gotland.

Vad kan du göra för att dyngbaggarna ska trivas?

Om du har betesdjur på marker som är bra för dyngbaggar kan du tänka på följande:

- Tidigt betespåsläpp är positivt, gärna redan i början av maj om det är möjligt.
- Små upptrampade eller slitna fläckar skapar variation i betesmarken som är bra för många insekter.
- Sambete med olika djurslag är positivt.

Sambete med olika djurslag är positivt för dyngbaggarna. Foto från Oja på Gotland.

Avmaskningsmedlen och småkrypen i dyngan

Småkrypssamhället i dyngan är ett känsligt system som måste fungera. Det har forskats en hel del kring hur olika maskmedel påverkar dyngbaggar och andra insekter i dyngan. Maskmedlen kan tyvärr passera rakt igenom betesdjuren och vara giftiga för småkryp i dyngan.

Det är viktigt att begränsa avmaskningen till ett minimum, och att göra vad man kan för att förhindra att dynga med rester av avmaskningsmedel kommer ut i betesmarkerna. Särskilt viktigt är det att försöka undvika avmaskning strax innan betespåsläppet på försommaren. De allra finaste naturbetesmarkerna bör man försöka hålla helt fria från påverkan av avmaskningsmedel.

Om broschyren

Denna broschyr har tagits fram som en del av ett åtgärdsprogram för dynglevande skalbaggar. Inom åtgärdsprogrammet görs inventeringar för att ta reda på vilka områden som har den rikaste faunan. Det görs också riktade åtgärder för att rädda de mest hotade arterna. Läs mer om åtgärdsprogrammen på Naturvårdsverkets webbplats: www.naturvardsverket.se

Ju längre söderut man kommer desto fler arter av dyngbaggar finns det. Broschyren är därför uppdelad i två versioner med lite olika urval av arter på mittuppslaget. Den du håller i din hand omfattar de flesta dyngbaggar du kan hitta i beteshagar i sydligaste Sverige: Skåne, Blekinge, Halland, Öland och Gotland. Det finns en likadan broschyr för övriga Götaland och Svealand. Dessutom finns nu en nyckel för artbestämning av dyngbaggar, som rekommenderas för den som vill tränga in i dyngbaggarnas fascinerande värld. Nyckeln kan beställas från Naturbokhandeln: www.naturbokhandeln.se

Vi som ligger bakom

Projektledare: Lena Almqvist, Länsstyrelsen i Gotlands län

Text: Håkan Ljungberg & Karolina Vessby.

Bilder: Lena Almqvist (sambete, nyfikat barn och foto från Sundre), Krister Hall (månhornsbagge), Göran Liljeberg (dyngbaggar på mittuppslaget), Ulf Gärdenfors (framsida).

Layout: Martin Lindqvist

Tryck: Lenanders Grafiska AB, Kalmar 2009

Frågor och tips om dyngbaggar

Håkan Ljungberg, ArtDatabanken
hakan.ljungberg@artdata.slu.se
Tel. 018 – 67 25 92

Information om hotade arter

Dyngbaggar

Att sitta mitt i skiten – och gilla läget!

Livet i en mocka

Det finns många slags skalbaggar och andra insekter i en mocka. Förutom dyngbaggar – som den här broschyren handlar om – finns det andra skalbaggar: kortvingar, stumpbaggar, palpbaggar – och så flugor, mängder av flugor. En del av småkrypen äter dynga precis som dyngbaggarna, andra är rovdjur och lever av andra småkryp. När dyngan blir gammal invaderas den av svampar, maskar, hoppstjärter, gräsuggor, tusenfotingar och många andra, som fullbordar nedbrytningen. Ett litet ekosystem i miniatyr.

Den infällda bilden föreställer månhornsbagge *Copris lunaris*. Den är sällsynt på öppen, torr och gärna sandig mark och lever mest i kodynga. Månhornsbaggen påträffas försommar och höst och ingår i åtgärdsprogrammet för dynglevande skalbaggar.

Här är några av de dyngbaggar du kan hitta i sydsvenska beteshagar (bredvid varje bild visas artens verkliga storlek)

fälttordyvel

Geotrupes stercorarius

Ganska vanlig på öppen mark. Försommar och sensommar-höst.

stor dyngbagge

Aphodius fossor

Lätt att känna igen. Vanlig, mest på öppen mark. Gärna i kodynga. Försommar.

mattsvart dyngbagge

Aphodius ater

Vanlig både på öppen mark och i skog, gärna i färdynga. Försommar.

hårdyngbagge

Aphodius scrofa

Sällsynt på öppen, torr, gärna sandig mark. Gärna i färdynga. Försommar.

skogdyngbagge

Aphodius conspurcatus

För beskrivning, se nedan.

snilytdyngbagge

Aphodius porcus

Sällsynt på öppen, torr mark. Ofta i sällskap med tordyvlar. Höst.

rostbrun dyngbagge

Aphodius rufus

Vanlig både på öppen mark och i skog. Mindre ofta i hästdynga. Sensommar.

mörk vårdyngbagge

Aphodius punctatosulcatus

För beskrivning, se nedan.

Joannas dvärgdyvel / matt dvärgdyvel

Onthophagus joannae / Onthophagus ovatus

Två arter som är mycket svåra att skilja åt. Sällsynta på öppen, torr, ofta stenig mark. Helst i färdynga. Försommar och höst.

sandtordyvel

Geotrupes spiniger

Ganska vanlig på öppen, gärna sandig mark. Sensommar-höst, ovanlig på försommaren.

aftondyngbagge

Aphodius rufipes

Vanlig både på öppen mark och i skog. Flyger i skymningen. Högsommar-sensommar.

rödspetsad dyngbagge

Aphodius haemorrhoidalis

Vanlig på öppen mark, gärna i kodynga. Försommar.

fransdyngbagge

Aphodius contaminatus

Vanlig på öppen mark. Höst, ibland massvis.

strandängdyngbagge

Aphodius pictus

För beskrivning, se nedan.

fyrfleckig dyngbagge

Aphodius quadriguttatus

Sällsynt på torr sandmark, gärna i färdynga. Försommar. Ingår i åtgärdsprogrammet.

heddyngbagge

Aphodius sordidus

De mörka fläckarna saknas ofta. På öppen, torr mark, gärna i färdynga. Sensommar.

vårdyngbagge

Aphodius prodromus

För beskrivning, se nedan.

rakhordyvel

Onthophagus nuchicornis

För beskrivning, se nedan.

vårtordyvel

Geotrupes vernalis

Både på öppen mark och i gles skog, mest i dynga av får och hjort. Försommar och höst.

likgul dyngbagge

Aphodius luridus

Svart eller spräcklig. Sällsynt på öppen, torr mark, gärna i färdynga. Försommar.

jorddyngbagge

Aphodius granarius

Ganska ovanlig på öppen mark, gärna i färdynga. Försommar.

ribbdyngbagge

Heptaulacus sus

Sällsynt på, torr, gärna sandig mark, oftast i hästdynga. Sensommar. Ingår i åtgärdsprogrammet.

fläckig dyngbagge

Aphodius distinctus

För beskrivning, se nedan.

rödbukig dyngbagge

Aphodius foetens

Ibland med mörka vingar. Ganska vanlig på öppen, gärna sandig mark, främst i hästdynga. Högsommar.

streckdyngbagge

Aphodius merdarius

Sällsynt på öppen mark, mest i hästdynga. Försommar. Ingår i åtgärdsprogrammet.

bräm dyngbagge

Aphodius sphaelatus

De tre arterna ovan är svåra att skilja åt. Vanliga på öppen mark. Vår och höst, ibland massvis.

krokhorndyvel

Onthophagus fracticornis

För beskrivning, se nedan.

slät dyngbagge

Aphodius erraticus

Ganska vanlig, främst på öppen mark. Försommar.

plattad dyngbagge

Aphodius depressus

Vanlig, gärna i skog och framför allt i vilt- och färdynga. Försommar.

smådyngbagge

Aphodius pusillus

Ganska vanlig på öppen mark. Försommar.

hästdyngbagge

Aphodius sticticus

Ganska vanlig, gärna i hästdynga. Försommar och höst.

höstdyngbagge

Aphodius paykulli

De fyra fläckiga arterna ovan är svåra att skilja åt. Fläckarna varierar mycket. Vår och höst.

rödvingad dyngbagge

Aphodius pedellus

Vanlig både på öppen mark och i skog. Mest vår och höst. Arten kallas ofta *A. fimetarius*.

glansdyngbagge

Aphodius ictericus

På öppen, torr mark, gärna i färdynga. Mindre ofta i hästdynga. Sensommar.

oxhorndyvel

Onthophagus illyricus

Sällsynt på öppen mark. Försommar och höst. Ingår i åtgärdsprogrammet.

mindre horndyvel

Onthophagus similis

De tre arterna ovan är svåra att skilja åt. Sällsynta på öppen, gärna sandig mark. Försommar och höst.